

સામવેદીય સંધ્યાદિ નિત્યકર્મ

શ્રીસામવેદીય સંધ્યાદિ નિત્યકર્મ ।

.. જનાર:-બ્રહ્મનિષ્ઠ મહારાજ શ્રીનથુરામશર્મા ।

પ્રકટ કરનાર,

મણિલાલ મગનલાલ.

તારમાસ્તર. આણંદ. ગુજરાત.

“અકૃત્વા વૈદિકં નિત્યં પ્રત્યવાયી ભવેન્નરઃ॥” શ્રુતિ

ભાવાર્થ:-વેદપ્રતિપાદિત સંધ્યાવંદનાદિ નિત્યકર્મ નહિ કરીને દિન પાપરૂપ દોષને પામે છે.

“સંધ્યા સ્નાનં જપો હોમઃ, સ્વાધ્યાયો દેવતાર્ચનમ્ ।

વૈશ્વદેવાતિથેયશ્ચ, પદ્મકર્માણિ દિને દિને ॥ ”

શ્રીપરાશર ॥

ભાવાર્થ:-સ્નાન, સંધ્યાજપ, હોમ, સ્વાધ્યાય, દેવતાની પૂજા, તથા વૈશ્વદેવ અને અતિથિનો સત્કાર એ છ કર્મો પ્રત્યેક દિને પ્રતિદિવસ કરવાં.

“નિઃ” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ.-અમદાવાદ.

ચોથી

સમગ્ર પ્રતિ ૫૦૦૦

શકે ૧૮

૬૧. ખ્રીસ્તા

શ્રીસામવેદીય સંધ્યાદિ નિત્યકર્મ.

અનુક્રમશિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠાંક.	વિષય.	પૃષ્ઠાંક.
તૃતિકા.....૧		અલ્પયજ્ઞવિધિ.....૧૮	
દિવ્યોદકસ્નાનવિધિ.....૩		તર્પણપ્રયોગ.....૧૯	
ગૌણસ્નાન.....૪		શિવપૂજનવિધિ.....૨૦	
અસ્મનાં ત્રિપુંડ્રો વિધિ.....૪		વૈશ્વદેવપ્રયોગ.....૨૧	
સંધ્યાપ્રયોગ.....૫		ભોજનવિધિ.....૨૪	
સૂતકમાં સંધ્યા કરવાનો		યજ્ઞોપવીતધારણપ્રયોગ.....૨૫	
વિધિ.....૧૮		શ્રીદક્ષિણામૂર્તિસ્તોત્ર.....૨૭	

શ્રીવ્યાસભગવાન્પ્રણીત

શ્રીવેદાંતદર્શન.

મહારાજ શ્રીનથુરામશર્માપ્રણીત શ્રીતાત્પર્યદીપિકાનામક
ગૂજરાતીભાષાની ટીકાસહિત મુદ્રાંકિત થયું છે.

આ ગ્રંથમાં મૂલસૂત્રો, તે સૂત્રોનો અન્વય તથા અન્વયાર્થ, અને
જરાતીટીકા આપવામાં આવ્યાં છે. અધિકરણનાં, પાદનાં, અને
પનાં સાંપ્રદાયિકનામો ઇત્યાદિ પણ આપવામાં આવ્યાં છે. વળી
માં ચાર ચિત્રો પણ આપવામાં આવ્યાં છે.

ગ્રંથ મુમુક્ષુઓને પરમોપયોગી છે, એ પ્રસિદ્ધ વાર્તા છે.
૧ રૂ. ૩-૮-૦ પોસ્ટેજ જુદું. ગ્રાહકોએ નીચેના શિરો-
કાષ્ટ એક શિરોનામપર લખવું.

}

ગણ
એ

૧ભાઈ ભટ્ટ.
૧૫ લાખાણી.

ભૂમિકા.

અહ્વાંડમાંના પ્રાણાપાનના સંધિસમયે પોતાના શરીરમાંના પ્રાણતત્ત્વની શુદ્ધિ કરવામાટે સમઘ્નિના પ્રાણરૂપ સૂર્યમાં રહેલા અંતર્યામીની ઉપાસનારૂપે જે વૈદિકકર્મ કરવામાં આવે છે, તે સંધ્યા કહેવાય છે. અહ્વાંડમાંના પ્રાણાપાનનો વિશેષ સમય રહેનારો સંધિ સવાર, બપોર, સાંજ, અને અર્ધરાત્રિએ થાય છે, અને શરીરમાંના પ્રાણાપાનના વિશેષ સમય રહેનારા સંધિનો સમય પણ બહુધા તેજ હોય છે. એ રીતે પિંડ અને અહ્વાંડમાં ન્યારે પ્રાણાપાનનું વહન શિથિલ પડી અનેના સંધિરૂપ જે સુષુપ્તના તેનું વહન વર્તમાન હોય ત્યારે ધ્યેાપાસના કરવી એમ કૃપાલુ મહર્ષિઓએ નિર્માણ કર્યું છે. મધ્યરાત્રિ સંધ્યાવંદન કરવાનું કાર્ય દિનેને કષ્ટરૂપ જણાશે એમ વિચાર પરમકારણિક મહર્ષિઓએ તે સમયમાટે આગ્રહ જણાવ્યો નથી, માત્ર ત્રિકાલ સંધ્યા કરવાનીજ આવશ્યકતા જણાવી છે.

મુદ્રા, ન્યાસ, અને શાપવિમોચનાદિ તાંત્રિક ને ક્ષેપક (વૈદિકક્રિયામાં અગત્યના ન હોવાથી તે આ પુસ્તકમાં આપ્યા તેમજ પ્રત્યેક મંત્રના આરંભમાં ઋષિ, દેવતા, છંદ, ને વિં સંસ્કૃતમાં બોલી જવાની વિશેષ આવશ્યકતા ન હોવાથી તે સં આપ્યા નથી, માત્ર સ્મરણમાં રહેવામાટે ગુજરાતીમાં આ **“મહરહઃ સંધ્યામુપાસીત”** (દિને નિલ નિલ સંધ્યાવં એમ શ્રીવેદભગવાનની આજ્ઞા છે. સ્મૃતિઓમાં પણ પૂજ્ય મ એ દિનેને સંધ્યાવંદન કરવાની બહુ બહુ આવશ્યકતા બતાવવા

વળી લાગલાગટ ત્રણ દિવસ સંધ્યાવંદન નહિ કરવાથી દિન (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, ને વૈશ્ય) શુદ્ધલાવને પામે છે, એટલે કે તેનાં શરીર, ઈન્દ્રિયા, પ્રાણ, ને અંતઃકરણમાં બહુ તમોગુણ વ્યાપ્ત થાય છે, ને તેથી સદ-સદ્વિચારનો નિર્ણય કરવામાં તે અશક્ત થતો જાય છે, માટે પોતાનો ઉત્કર્ષ ઇચ્છનાર દિને યથાકાલે યથાવિધિ સંધ્યાપાસન કરવામાં પ્ર-માદ નહિ કરતાં સૂતક અને અસગવડતાના* સમયમાં પણ યથાવિ-ધિ સંધ્યાવંદન કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

પ્રાતઃકાલમાં જ્યારે નક્ષત્રો સ્પષ્ટ દેખાતાં હોય ત્યારે પ્રાતઃસંધ્યા-નો આરંભ કરે તો તે ઉત્તમ કાલ, નક્ષત્ર ન દેખાતાં હોય એવે સ-મયે આરંભ કરે તો તે મધ્યમ કાલ, અને સૂર્યોદય થયાપછી આરંભ કરે તો તે કનિષ્ઠ કાલ છે. સાયંકાલે સૂર્ય સ્પષ્ટ દેખાતાં છતાં સંધ્યા-વંદનનો આરંભ કરે તો તે ઉત્તમ કાલ, સૂર્ય આથમી ગયાપછી આરંભ રે તો તે મધ્યમ કાલ, ને નક્ષત્ર દેખાયાપછી આરંભ કરે તો તે કનિષ્ઠ ન જાણવો. દોઢ પ્રહર દિવસ ચઢ્યાપછીથી ઠેઠ સાયંકાલસુધી માધ્યા-

ધ્યાનો સમય ગણાય છે. પ્રાતઃસંધ્યાદિના જે ઉત્તમમધ્યમ સમય કહ્યાં |મનું ઉલ્લંઘન થઈ જાય તો પ્રાયશ્ચિત્તનિમિત્ત એક અર્ધ વધારે આપવો. ત્યંત અશક્તિને લીધે સંધ્યાનો લોપ થયો હોય તો પ્રત્યેક સંધ્યાદીઠ સો ગાયત્રીનો જપ કરવો. ત્રણકરતાં અધિક દિવસ સંધ્યાનો લોપ થયો તો ઉપવાસાદિ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું. શ્રાદ્ધમાં જમ્યા હોય તેણે દશ ગા-ણવડે મંત્રેણું જલ પીધાપછી સાંજની સંધ્યા કરવી. સંધ્યાવનાનાં ન્ય કર્મો આ ગ્રંથમાં સંક્ષેપમાં આપ્યાં છે. જેમને એ કર્મોસંગ્રહી વિ-જ્ઞાણવાની અભિરુચિ થાય તેમણે સામવેદીય આદિક પ્રકાશ વાંચવું.

॥ इति शिवम् ॥

* અનુકૂલતા ન હોવાથી બધી સંધ્યા ન થઈ શકે એમ હોય તો અર્ધપ્રદાન અને દશ ગાયત્રીમંત્રનો જપ એ અવશ્ય કરવાં જોઈએ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[મેજગની કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૨૧

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સામવૈદીય સંધ્યાદિ નિત્ય

૪મું

વિષય નં ૧૩૨૧૪૪૪

॥ શ્રીસદ્ગુરુર્વિજયતેતમામ ॥

॥ શ્રીસામવેદીય સંધ્યાદિ નિત્યકર્મ ॥

પ્રાતઃકાલમાં ઊઠી પોતાના ઇષ્ટદેવનું ધ્યાન તથા પોતાના શ્રીગુરુએ ઉપદેશ કરેલા ઇષ્ટમંત્રનો યથાશક્તિ જપ કરી, પૃથ્વીની ક્ષમા માગી, શય્યામાંથી નીચે ઊતરી, ગુરુજનોને વંદન કરી, પશ્ચાત્ આંખો ધોઈ, કાગળા કરી, આચમન લઈ, મલમૂત્રનો લાગ કરવા જવું. પછી યથાવિધિ હાથપગાદિ ધોઈ, કાગળા કરી, યોગ્ય વૃક્ષનું ખાર કિંવા દશ આંગળ લાંબું, ને ટચલીઆંગળીજેવું બાંધું. સરલ, ને જાલવાળું દાતણ એક સ્થલે બેસીને કરવું. પછી ઘેર સ્નાન કરવું હોય તો તે નીચે પ્રમાણે કરવું:-

॥ ઉષ્ણોદકસ્નાનવિધિ ॥

ઘરે ઉષ્ણજલવડે^૧ સ્નાન કરવું, ટાક્ષ જલવડે કરવું નહિ. પાત્રમાં તીર્થભાવનાએ થોડું ટાકું જલ રેડી તેઉપર ઉષ્ણ જલ નાંખવું. પછી ॐ શં નો દેવીરામિષ્ટય આપો ભવન્તુ પીતયે । શં ચોર-મિસ્ત્રવંતુ નઃ ॥ ૐ આપઃ પુનંતુ^૨,^૩ ને ૐ આપો હિ છા મયો^૩

૧ મરણ, પુત્રાદિકનો જન્મકાલ, સંક્રાંતિ, શ્રાદ્ધદિવસ, પોતાનો જન્મદિવસ, અને સ્પર્શને અયોગ્ય એવી વસ્તુનો કિંવા પ્રાણીનો સ્પર્શ એ નિમિત્ત હોય તો ગૃહસ્થે ઉષ્ણજલે સ્નાન કરવું નહિ.

૨ આ મંત્ર માધ્યાહ્નસંધ્યામાં પૂરો આપેલો છે, માટે તેમાં બુઝો.

૩ આ મંત્ર પ્રાતઃસંધ્યામાં પૂરો આપેલો છે, માટે તેમાં બુઝો.

એ ઋચ્યાઓવડે તે જલને અભિમંત્રી, જંગાદિ તીર્થોનું સ્મરણ કરી, પછી સ્નાન કરવું. ઘરે સ્નાન કરવામાં આચમન, અધર્મર્ષણ, અને તર્પણ એ કરવાં નહિ. સ્નાન કર્યાપછી આચમન ને માળન કિંવા આચમન એ કરવાં. એ રીતે સ્નાન કરી, સૂકાયેલું પવિત્ર વસ્ત્ર પહેરી, સ્નાનસમયે પહેરેલું બીનું વસ્ત્ર નીચે નહિ પડવા દેતાં ઉપરથી ઊતારવું. નીચેવેલું તે વસ્ત્ર કર્મકાલે ખભાઉપર ધરવું નહિ. જ્યારે પુરુષ અશુચિ હોય ત્યારે તેણે મૌનપૂર્વક સ્નાન કરી, પછી આચમન કરી, પુનઃ વિધિપૂર્વક સ્નાન કરવું.

॥ ગૌણસ્નાન ॥

ૐ આપો હિ છા^૧ ઇત્યાદિ મંત્રવડે અંગને પ્રોક્ષણ કરવું તે મંત્રસ્નાન, દશ ગાયત્રીમંત્રથી જલ મંત્રી તે જલથી અંગને પ્રોક્ષણ કરવું તે ગાયત્ર્યસ્નાન, ભસ્મથી સ્નાન કરવું (શરીરના ભાગોને થોડી થોડી ભસ્મ લગાડવી) તે આગ્નેયસ્નાન, વસ્ત્ર પલાળી તેવડે શરીરને લુંછવું તે કાપિલસ્નાન, મૃત્તિકાથી સ્નાન કરવું તે પાર્થિવસ્નાન, ને આત્મચિંતન કરવું તે માનસસ્નાન ગણાય છે. પ્રત્યેક સ્નાનને અંતે ઘોયેલું વસ્ત્ર પહેરી પવિત્ર ઉપવસ્ત્ર ધારણ કરવું. ગૌણસ્નાન કરવાથી જપ ને સંધ્યા ઇત્યાદિ કરી શકાય છે, પરંતુ તેવા સ્નાનથી શ્રાદ્ધકર્મ ને દેવપૂજા ઇત્યાદિ કરી શકાતાં નથી. આ સ્નાનો માત્ર શરીરની અસુખાકારીના પ્રસંગમાંજ કરવાનાં છે, શરીર સ્વસ્થ હોય છતાં ગૌણસ્નાન કરી સંધ્યાદિ નિલકર્મ કરવું એ યોગ્ય નથી.

॥ ભસ્મનાં ત્રિપુંદ્રનો વિધિ ॥

સ્નાન કરી રજાપછી તેના અંતમાં, અને સંધ્યા, જપ, હોમ, તૈ-

શ્વદેવ, દેવપૂજન, યજ્ઞ, શ્રાદ્ધ, દાન, ને સ્વાધ્યાય(બ્રહ્મયજ્ઞ)ના આરંભમાં અવશ્ય ભસ્મનાં ત્રિપુંડ્ર કરવાં જોઈએ, વા હોવાં જોઈએ. પ્રથમ ડાબા હાથમાં થોડી ભસ્મ લઈ, પછી તેપર જમણા હાથ રાખી સંપુટ કરી, ૐ ઐમિરિતિ ભસ્મ, વાયુરિતિ ભસ્મ, જલમિતિ ભસ્મ, સ્થલમિતિ ભસ્મ, વ્યોમેતિ ભસ્મ, સર્વં હ વા इदं ભસ્મ, મન एतानि ચક્ષુષિ ભસ્માનિ એ મંત્રવડે મંત્રી, તેમાં ૐ આપો જ્યોતી રસોઽમૃતં બ્રહ્મ મૂર્ધ્નુવઃ સ્વરોમ્ એ મંત્રવડે થોડું જલ નાંખી, પછી બંને હાથની વચ્ચે ત્રણ આંગળીઓવડે તે ભસ્મને ૐ ત્ર્યંબકં યજામહે સુગંધિ પુષ્ટિવર્ધનમ્ । ઉર્વારુકમિવ બંધનાન્મૃત્યોર્મુક્ષીય માઽમૃતાત્ ॥ એ મંત્ર બોલી મસગવી, પછી શ્રીસૂર્યને પ્રદર્શિત કરી તે ભસ્મવડે લલાટ, કંઠ, હૃદય, ખભા, ગાહુઓના સંધિઓ, નાભિ, પડખાં, અને શિર એ સ્થાનકે ૐ નમઃ શિવાય એ મંત્રવડે ત્રિપુંડ્ર કરવાં.

॥ અથ સંધ્યાપ્રયોગઃ ॥

॥ અથ પ્રાતઃસંધ્યા ॥

બહાર જગાશયમાં ટાઢે પાણીએ કે ઘેર ઉજળુ પાણીએ વિધિ-પૂર્વક સ્નાન કરી રહ્યાપછી પવિત્ર વસ્ત્ર પહેરી, ડાબા ખભાપર બીજનું પવિત્ર ઉપવસ્ત્ર રાખી, પવિત્ર સ્થલે પવિત્ર આસનપર^૧ પૂર્વાભિમુખે

૧ દર્ભનું, મૃગચર્મનું, વ્યાઘ્રચર્મનું, કે જિનનું બનાવેલું આસન સંધ્યાવંદનના કામમાં લેવું. કેવલ જિઘાડી ભૂમિપર, કે જિઘાડા લાકડાના આસનપર, કે સૂત્રાક વસ્ત્રપર બેસી સંધ્યાવંદન કરવું નહિ.

સ્વસ્તિકાદિ આસનથી બેસવું. આગળ બે તરલાણી, પવિત્ર જલથી^૨ બરેલું પંચપાત્ર, આચમની, અર્ધાંકુ, તથા અર્ધ્યપ્રદાન કરવાના જલનું પાત્ર^૩ એ રાખવાં. પછી સ્વસ્થ થઈ ભસ્મ(વિભૂતિ)નાં શરીરના લલાટાદિ ભાગપર વિધિપૂર્વક ત્રિપુંડ્ર કરવાં. પછી હાથ ધોઈ જમણા હાથની હથેળીમાં એક માષાભાર સોનાની ગોળી ડુબે એટલું જલ લઈ, તે હાથનો અંગૂઠો તથા ટચલી આંગળીને પૃથક્ રાખી, તે હાથને ડાબા હાથની તર્જની આંગળી અડાડી રાખી, આચમન^૪ કરી, તે હથેળીને ધોઈ નાંખવી. આચમન લઈ રહ્યાપછી પ્રત્યેક સમયે તે હથેળી ધોવાની છે એ સ્મરણમાં રાખવું. પછી નીચે લખેલો ગાયત્રીમંત્ર બોલી શિખા બાંધવી:—

ॐ । भूर्भुवः स्वः ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।

धियो यो नः प्रचोदयात् ॐ ॥^૫

૨ એ પાણી ફીણવાળું, પરપોટાવાળું, ઊનું, ખારું. કિંવા ડોળું ન જોઈએ. મસિન જલ હોય તો તેને શુદ્ધ કરી ઉપયોગમાં લેવું. ઊનું જલ શુદ્ધ હોય ને તેવિના ખીજી ટાટું જલ અપ્રાપ્ય હોય તો તેને ટાટું પાડી કામમાં લેવું. જે દેશનું પાણી ભૂમિના દોષને લીધે ખારાશવાળું હોય તે દેશમાં તેવા જલને દશ ગાયત્રીમંત્રથી અક્ષિમંત્રી ઉપયોગમાં લેવું.

૩ એ પાત્રો તાંબાનાં કિંવા રૂપાનાં હોવાં જોઈએ.

૪ આચમન કરતી વેલા હસવું કે ખેલવું નહિ, તેમજ આડુંઅવળું જોવું નહિ, પગમાં પાદુકાદિ કાંઈ ન પહેરવું, ગળામાં વસ્ત્ર ન વીંટાળવું, તેમજ માથે પાણી વસ્ત્રાદિ કાંઈ ન બાંધવું. આચમન જમણા હાથના અંગૂઠાના મૂળઆગળથી કરવું.

૫ ગાયત્રી=ગાયત્રી—જાનાર(યથાવિધિ જપ કરનાર)ને પાપથડી તોરનાર.

પછી હાથ ધોઈ જમણા હાથવડે આયમનીમાં જલ લઈ નીચે ખતાવેલી રીતે સંધ્યોપાસનાનો સંકલ્પ કરી તે જલ તરબાણીમાં નાંખવું:—

અત્રાચ મહામાંગલ્યપ્રદે અમુકમાસેઃ અમુકપક્ષેઽ અમુક

ૐ એ શબ્દ શ્રીઈશ્વરનો વાચક છે. પ્રત્યેક વૈદિકમંત્રના આરંભમાં તેનો ઉચ્ચાર કરવાની આવશ્યકતા છે. **ભૂઃ ભુવઃ સ્વઃ** એ ત્રણ વ્યાહૃતિઓ છે. વેદમાંથી સારરૂપે ખેંચી કાઢેલ તે વ્યાહૃતિ કહેવાય છે. એ ત્રણ વ્યાહૃતિઓ અહિં સૂર્યના તેજ(ભર્ગ)ના વિશેષણરૂપે વપરાયેલી છે. સૂર્યનું એ તેજ પૃથ્વી, અંતરિક્ષ, અને સ્વર્ગમાં વ્યાપેલું છે, એ તેનો ભાવાર્થ છે. આઠ આઠ અક્ષરનું એક ચરણ એવાં ત્રણ ચરણ મળીને ગાયત્રી થાય છે, માટે તેને ત્રિપદા પણ કહે છે. પહેલા ચરણમાં **યં** છે તેનું **ણિયં** ગણવાથી **તત્સ થી દયાત્** સુધીના ૨૪ અક્ષરો થાય છે, તે આ પ્રમાણે:—

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫

ત ત્સ વિ તુ ઈ રે ણિ યં, મ ગો દે વ સ્ય ધી મ

૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪

હિ, ધિ યો યો નઃ પ્ર ચો દ યાત્ ॥

શબ્દાર્થ:—[સઘળા પદાર્થોને] ઉત્પન્ન કરનાર પ્રકાશવાન [જિવાને] શ્રીસૂર્ય તેના ઉત્તમ તેજનું [અમે] ધ્યાન કરીએ છીએ, જે [ઉત્તમ તેજ] અમારી ખુદ્દિને [ક્ષર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષમાં] પ્રેરે છે.

૬ અહિં જે માસ હોય તે કહેવો:—જેમ **કાર્તિકમાસે, માર્ગશીર્ષ-**

તિથૌ- અમુકવાસરે- યથાવર્તમાનનક્ષત્રયોગકરણલગ્નમુહૂર્ત-
સમવાયે એવંબ્રહ્મગણવિશિષ્ટાયાં શુભપુણ્યતિથૌ મમોપાત્તદુરિ-
તક્ષયાર્થે પ્રાતઃસંધ્યોપાસનમહં કરિષ્યે ॥

પછી નીચેના મંત્રો [એના સિંધુદ્વીપ ઋષિ, જલ દેવતા, ને
ગાયત્રી છંદ છે. માથાપર માળ્લન કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે. માળ્લન
પ્રત્યેક ચરણને અંતે કરવું જોઈએ. પ્રથમ ગાયત્રીવડે ને પછી આ
મંત્રોવડે માળ્લન કરવું એમ પણ કેટલાક કહે છે.] જોશી મસ્તકપર
માળ્લન કરવું.-જમણા હાથનાં આંગળાંઓદ્વારા કે દર્બદ્વારા માથાપર
થોડું થોડું જલ છાંટવું:—

માસે, પૌષમાસે, માઘમાસે, ફાલ્ગુનમાસે, ચૈત્રમાસે, વૈશાલ્લ-
માસે, જ્યેષ્ઠમાસે, આષાઢમાસે, શ્રાવણમાસે, ભાદ્રપદમાસે,
આશ્વિનમાસે, અધિકમાસે ॥

૭ અહિં ને ૫ક્ષ હોય તે કહેવો:—જેમ શુક્લપક્ષે, કૃષ્ણપક્ષે.

૮ અહિં ને તિથિ હોય તે કહેવી:—જેમ પ્રતિપત્તિથૌ, દ્વિતીયા-
યાં તિથૌ, તૃતીયાયાં તિથૌ, ચતુર્થ્યાં તિથૌ, પંચમ્યાં તિથૌ,
ષષ્ઠ્યાં તિથૌ, સપ્તમ્યાં તિથૌ, અષ્ટમ્યાં તિથૌ, નવમ્યાં તિથૌ,
દશમ્યાં તિથૌ, એકાદશ્યાં તિથૌ, દ્વાદશ્યાં તિથૌ, ત્રयोदश्यां
તિથૌ, ચતુર્दશ્યાં તિથૌ, પૌર્ણમાસ્યાં તિથૌ, અમાવાસ્યાં તિથૌ.

૯ અહિં ને વાર હોય તે જાણવો:—જેમ રવિવાસરે, સોમવાસ-
રે, સોમવાસરે, બુધવાસરે, ગુરુવાસરે, શુક્રવાસરે, શનિવાસરે ॥

ૐ આપો હિ ઘ્વા મયોધુવસ્, તા ન ઝર્જે દધાતન । મહે
રણાય ચક્ષસે ॥૧॥^{૧૦} ૐ યો વઃ શિવતમો રસસ્, તસ્ય મા-
જયતેહ નઃ । ઝશતીરિવ માતરઃ ॥૨॥^{૧૧} ૐ તસ્મા અરક્ષમામ
વો, યસ્ય ક્ષયાય જિન્વથ । આપો જનયથા ચ નઃ ॥૩॥^{૧૨}

૧૦ શબ્દાર્થઃ—હે પાણી ! [તમે સર્વ પ્રાણિઓને] સુખ આ-
પનાર થાઓ. તે અમને અન્નમાટે સ્થાપો. (અમને સધળી જાતનાં
અન્નની પ્રાપ્તિયોગ્ય કરો.) [વળી અમને] બ્રહ્મદર્શનમાટે [તથા]
વ્યાખ્યાનમાટે [સ્થાપો—સમર્થ કરો.] ૧.

૧૧ શબ્દાર્થઃ—[હે પાણી !] જે તમારો અત્યંત કલ્યાણકારી
રસ [છે,] તે[રસ]ના અમને અહિં ભાગવાળા કરો, [પુત્રનું બહુ]
ધન્યજીવી માની પેઠે. [અર્થાત્ જેમ મા પોતાના દીકરાનું કલ્યાણ ધન્યજીવી
તેનું દૂધઆદિ રસથી પોષણ કરે છે, તેમ હે જલ ! તમે અમારું
પોષણ કરો.] ૨.

૧૨ શબ્દાર્થઃ—હે પાણી ! જે[અન્ન]ના નિવાસમાટે [તમે
ઓષધિને] વૃક્ષ કરો છો, તે[અન્ન]માટે [અમે] તમને આરે ભણીથી
પામીએ છીએ. વળી [હે જલ ! તમે] અમને [પુત્રપૌત્રાદિ] ઉત્પન્ન
કરવામાં સમર્થ કરો. ૩.

ગાયત્રીનું આવાહન કરવાની જેને ઇચ્છા થાય તેણે માર્જન
કર્યાપછી બંને હાથ જોડી રાખી નીચેના મંત્રોપડે આવાહન કરવું:—

पूर्वा संध्या तु गायत्री, रक्तांगी रक्तवाससा ।

अक्षसूत्रधरा देवी, कमंडलुसमन्विता ॥ १ ॥

हंसस्कंधसमारूढा, तथा च ब्रह्मदेवता ।

ત્યારપછી ત્રણ પ્રાણાયામ કરવા. પ્રાણાયામનો સામાન્યવિધિ આ પ્રમાણે છે:—

આંખો બંધ રાખી, મૈન ધારણ કરી, કાળા નસકોરાદ્વારા થોડો રેચક કરી, પછી જમણા હાથની અનામિકા તથા ટચલી આંગળીથી નાકનું ડાબું છિદ્ર દબાવી, જમણા છિદ્રદ્વારા બહારના અમૃતમય વાયુનું યથાશક્તિ આકર્ષણ કરવું. એ વેલાએ ગુદાને સંકોચવી. પછી તે હાથના અંગૂઠાવડે જમણું છિદ્ર પણ રોકી દેવું; અને ડોકને નીચી નમાવી, નીચેના મંત્રનું મનમાં ત્રણ વાર સ્મરણ કરતાસુધી તે પૂરેલા પવનને રોકી રાખવો. પછી ડોકને પૂર્વવત્ ઉંચી કરી નાભિને બરડાભણી ખેંચી કાળા છિદ્રઉપરથી અનામિકા તથા ટચલી આંગળી ઊપાડી લઇને તેવાટે અંતરના પવનને ધીરે ધીરે બહાર કાઢવો. આ એક પ્રાણાયામ થયો. ^{૧૩} આવા ત્રણ પ્રાણાયામ કરવાના છે:—

ॐ મૂઃ ॐ ભુવઃ ॐ સ્વઃ ॐ મહઃ ॐ જનઃ ॐ તપઃ
 ॐ સત્યં ॐ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ
 પ્રચોદયાત્ ॥ ૐ આપો જ્યોતી રસોઽમૃતં બ્રહ્મ ભૂર્ભુવઃ

કુમારી ઋગ્વેદમુક્તી, બ્રહ્મણા સહ આવહ ॥ ૨ ॥

આયાહિ ઘરદે દેવિ, ડ્યક્ષરે બ્રહ્મવાદિનિ ।

ગાયત્રિ હંદસાં માતર, બ્રહ્મયોનિ નમોઽસ્તુ તે ॥ ૩ ॥

૧૩ આ આરંભના સાધકમાટે કર્મકાંડની પદ્ધતિના પ્રાણાયામ સમજવા. પૂરકથી ચારગણા કુંભક તથા બમણા રેચક કરવો એ યોગ-માર્ગની પ્રક્રિયા કડિન હોવાથી આમાં આપી નથી.

સ્વરોમ્ ॥ ૧૪

પછીથી નીચેનો મંત્ર [એના નારાયણ ઋષિ, સૂર્ય દેવતા, ને પ્રકૃતિ હંદ છે; ને મંત્રાચમન લેવામાં તેનો ઉપયોગ છે.] બોલી આચમન લેવું:—

ૐ સૂર્યશ્ચ મા મન્યુશ્ચ મન્યુપતયશ્ચ મન્યુકૃતેભ્યઃ પાપેભ્યો
રક્ષંતામ્, યદ્રાગ્યા પાપમકાર્ષ્મ, મનસા વાચા હસ્તાભ્યામ્, પદ્-
ભ્યામુદરેણ શિશ્ના, રાત્રિસ્તદ્વલંપતુ, યત્કિંચ દુરિતં મયિ,

૧૪ ઈંકાર એટલે પ્રણવના બ્રહ્મા ઋષિ, પરમાત્મા દેવતા, ને દૈવીગાયત્રી હંદ છે. વિશ્વામિત્ર, જમદગ્નિ, ભરદ્વાજ, ગૌતમ, અત્રિ, વસિષ્ઠ, અને કશ્યપ એ સાત સાત વ્યાહતિના ઋષિ છે. અગ્નિ, વાયુ, આદિત્ય, ધૃતરૂપતિ, વરુણ, ઈંદ્ર, ને વિશ્વેદેવા એ સાત સાત વ્યાહતિની દેવતા છે; ને ગાયત્રી, ઉષ્ણિહ, અનુષ્ટુપ, બૃહતી, પંક્તિ, ત્રિષ્ટુપ, ને જગતી એ સાત સાત વ્યાહતિના હંદો છે. ગાયત્રીમંત્રના વિશ્વામિત્ર ઋષિ, સવિતા દેવતા, ને ગાયત્રી હંદ છે. ગાયત્રીના શિરના અન્નપતિ ઋષિ; બ્રહ્મા, અગ્નિ, વાયુ, ને આદિત્ય દેવતા; ને યજુષ્ હંદ છે. એ બધા મંત્રનો પ્રાણાયામમાં ઉપયોગ છે.

ગાયત્રીની આગળ જે સાત વ્યાહતિ છે, તે સૂર્યના તેજના વિશેષણરૂપે છે, ને ગાયત્રીનો શિરોભાગ પણ સૂર્યના તેજના વિશેષણરૂપે છે. એ સાત વ્યાહતિવડે એ નામના સાત લોક સમજવા: ગાયત્રીના શિરોભાગનો શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે:—[વળી એ તેજ] જલરૂપ, જ્યોતીરૂપ, રસરૂપ, અમૃતરૂપ, વ્યાપકરૂપ, ઉપનવનાર, રક્ષણ કરનાર, લય કરનાર, [તથા] ઈંકારરૂપ [છે.]

इदमहं माममृतयोनौ, सूर्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा ॥ १५

એ પ્રમાણે આત્મન કરી રક્ષાપછી જન્મણી હથેળીમાં જલ રાખી ડાબા હાથના અંગૂઠાવડે નાકનું ડાબું છિદ્ર દગ્ગાથી રાખી, જન્મણી હથેળીને નાકના જન્મણાછિદ્રઆગળ રાખી, થોડો પૂરક કરી, નીચેનો મંત્ર એકશ્વાસે એક વાર મનમાં બોલી, તે નાસિકાદ્વારા હથેળીમાંના જલપર રેચક કરવો. પછી તે જલને જ્નેયાવિના ડાબા હાથબણી ફેંકી દેવું.

ॐ ऋतं च सत्यं चाभीद्धात्तपसोऽध्यजायत । ततो रा-
ज्यजायत ततः समुद्रो अर्णवः । समुद्रादर्णवादाधि संवत्सरो
अजायत । अहोरात्राणि विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी । सूर्य-
चाचंद्रमसौ घाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवं च पृथिवीं चां-
तरिक्षमथो स्वः ॥ १६

આ મંત્રના અધ્યમર્ષણુ ઋષિ, અનુષ્ટુપ્ છંદ, ને લાવવત દે-
વતા છે, ને અધ્યમર્ષણુ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

૧૫ શબ્દાર્થ:—સૂર્ય તથા યજ્ઞ અને યજ્ઞના પતિઓ (ઇદ્રાદિ દેવો) અસાંગયજ્ઞકૃત પાપોથી ભારી રક્ષા કરે. [મેં] રાત્રિએ મનથી, વાણીથી, હાથથી, પગથી, પેટથી, [ને] ક્ષિંગથી જે પાપ કર્યું હોય તે [પાપ] રાત્રિ દૂર કરે, [તથા] મારામાં જે કાંઈ પાપ [હોય તે] આ [પાપ] ને [તથા] ક્ષિંગશરીરને મરણરહિત જગત્કારણ સૂર્યો-
પાદિક સ્વયંપ્રકાશમાં હું હોયું છું. [તે] સારી રીતે હોમેલું થાઓ.

૧૬ શબ્દાર્થ:—સર્વત્ર પ્રકાશમાન પૂરબ્રહ્મથી પ્રથમ પ્રકૃતિ તથા

એવી રીતે અધર્મર્ષણ કરી રહ્યાપછી તે હથેળી ધોઈ આચમન લેવું. ત્યારપછી સૂર્યના સામા જિભા રહી, ખોખામાં કિંવા અર્ધ-પાત્રમાં જલ લઈ સપ્તશ્લવ ત્રણ વ્યાહતિસહિત ગાયત્રીમંત્રવડે સૂર્યને ત્રણ અર્ધ આપવા. અનુકૂલતા હોય તો એ અર્ધ ચંદન, અક્ષત, તથા પુષ્પસહિત આપવા. દિવસ જગી ગયાપછી સંધ્યા કરવામાં આવે તો પ્રાયશ્ચિત્તનિમિત્ત પુષ્પસહિત એક ચોથો અર્ધ ઉપરની રીતે આપવો. અર્ધ આપતી વેલા તર્જની તથા અંગૂઠાને અડવા દેવાં નહિ, ને ખોખાને ઉંચો લાવી સૂર્યને અર્પણ કરતા હોઈએ તેમ ખીજી તરબાણીમાં થોડું જલ નાંખી, તેમાં કે ખીજી પવિત્ર જગ્યાએ તે જલ રેડવું.

પછી બંને પગના કણાપર જિભા રહીને, તથા બંને હાથ ઉંચા કરીને, નીચેના બે મંત્રોદ્વારા સૂર્યનું ઉપસ્થાન કરવું- એ મંત્રોમાંના પહેલા મંત્રના પ્રસ્કણ્વ ઋષિ ને ગાયત્રી હંદ છે. ખીજાના કુત્સ ઋષિ ને ત્રિષ્ટુપ્ હંદ છે. બંનેની દેવતા સૂર્ય છે. સૂર્યનું ઉપસ્થાન કરવામાં તેમનો ઉપયોગ છે.

ॐ उदु त्यं जातवेदसं देवं वहंति केतवः । दशे विश्वाय

મહત્તરવ ઉપજ્યાં. પછી અહંકાર ઉપજ્યો. પછી પરિણામ પામનાર તન્માત્રસમૂહ [ઉપજ્યો.] પરિણામપામનાર તન્માત્રસમૂહથી સ્થૂલ-ભૂતસમૂહ ઉત્પન્ન થયો. [પછી] વિશ્વને રચવામાં સમર્થ બ્રહ્મા પૂર્વક-સ્પર્શમાણે દિવસરાત્રિના વિભાગ કરનાર સૂર્યચંદ્રમા સૃજતા હવા. [તેમજ] મહર્લોક તથા પૃથ્વી અને અંતરિક્ષ તથા સ્વર્ગલોક [પણ સૃજતા હવા.]

સૂર્યમ્ ॥૧॥ ૐ ચિત્રં દેવાનામુદગાદનીકં ચક્ષુર્મિત્રસ્ય વરુ-
ણસ્યામેઃ । આપા દ્યાવાપૃથિવી અન્તરિક્ષં સૂર્ય આત્મા જગ-
તસ્તસ્થુષશ્ચ ॥ ૨ ॥ ^{૧૭}

ઉપસ્થાન થઈ રહ્યાપછી જિભા રહીને સ્થિરચિત્તે દશ, અ-
ઠ્ઠાવીશ, એકસો આઠ, કે એક સહસ્ર આઠ ગાયત્રીમંત્રનો જપ અ-
ર્ચના સ્મરણપૂર્વક કરવો. જપ કરમાલા (અનામિકાનો વચ્ચેલો વેદો,
પછી તેનો પહેલો વેદો, પછી ટચલીનો પહેલો બીજો ને ત્રીજો વેદો,
પછી અનામિકા ને મધ્યમાના ઉપલ્યા વેદો, ને પશ્ચાત્ તર્જનીનો
ત્રીજો બીજો ને પહેલો વેદો મળીને કરમાલા થાય છે. મધ્યમાનો
પહેલો તથા બીજો વેદો એ કરમાલાનો સુમેરુ ગણાય છે.)થી કિંવા રુ-
દ્રાક્ષની માલાથી હાથને નાભિપર રાખી તેપર વસ્ત્ર ઢાંકી કરવાનો છે. ^{૧૮}

૧૭ શબ્દાર્થ:—તે પ્રકાશરૂપ દેવ સૂર્યને, કિરણો જગતના પ્રકા-
શને માટે ઉત્કર્ષથી ધારણ કરે છે—ઉચ્ચે લઈ જાય છે. [તે સૂર્યને અમે
પામીએ છીએ.] ૧.

દેવતાઓના સમૂહરૂપ, મિત્રદેવતાના વરુણદેવતાના [ને] અદ્વિન-
દેવતાના ચક્ષુરૂપ, [આ સૂર્ય] વિચિત્રતાથી ઉદય પામે છે. જંગમ અને
સ્થાવરના આત્મારૂપ [આ] સૂર્ય [પોતાના કિરણોના સમૂહથી]
સ્વર્ગ અને પૃથ્વી [તથા] અંતરિક્ષને પૂરતા હવા. ૨.

૧૮ જોણે ગાયત્રીનું આવાહન કર્યું હોય તેણે જપ કર્યાપછી
નીચેનો મંત્ર બોલી ગાયત્રીનું વિસર્જન કરવું. વિસર્જનનો મંત્ર બોલતી
વેલા બંને કરતલો સૂર્યસામાં રાખવાં:—

ઉત્તરે શિખરે જાતા, ભૂમ્યાં પર્વતવાસિના ।

પછી ગુરુ, દેવ, અને બ્રાહ્મણને પૃથ્વીને સ્પર્શ થાય એવી રીતે હાથ રાખી નમસ્કાર કરવા. ૧૯

પછી આયમનીમાં જલ લઇ અનેન પ્રાતઃસંધ્યાચ્ચેન કર્મણા ભગવાન્ શ્રીપરમેશ્વરઃ પ્રીયતાં ન મમ ॥ એમ બોલી તે જલ તરલાણીમાં નાંખી સંધ્યાની સમાપ્તિ કરવી.

॥ इति प्रातःसंध्या ॥

॥ अथ माध्याह्नसंध्या ॥

માધ્યાહ્નસંધ્યામાં જે વિશેષ કિંવા બિન્નપણું છે, તે દર્શાવવામાં આવે છે.

સંકલ્પમાં માધ્યાહ્નસંધ્યોપાસનમહં કરિષ્યે^{૨૦} એમ કહેવું.^{૨૧}

ब्रह्मणा समनुज्ञाता, गच्छ देवि यथासुखम् ॥ १ ॥

૧૯ જોડેલા હાથથી આચાર્યના સ્વરૂપની ભાવના કરી તેમને નમસ્કાર કરવા, અને પછી જોડેલા હાથ પ્રદક્ષિણાની રીતે માથાની આસપાસ ફેરવી નીચેના મંત્ર બોલી સૂર્ય તથા અગ્નિ આદિ દેવને અને બ્રાહ્મણને નમસ્કાર કર્યાની, નમન કરી, ભાવના કરવી:—

ॐ आसत्यलोकात्पातालादालोकालोकपर्वतात् ।

ये संति ब्राह्मणा देवास्तेभ्यो नित्यं नमो नमः ॥૧॥ .

૨૦ શબ્દાર્થ:—હું મધ્યાહ્નસંધ્યાની ઉપાસના કરીશ.

૨૧ જે ગાયત્રીનું આવાહન કરવું હોય તો તે નીચેના મંત્રો દ્વારા કરવું:—

મંત્રાચમન નીચેના મંત્રો[એના વામદેવ ઋષિ, અનુષ્ટુપ છંદ, તથા જલ દેવતા છે, ને આચમન લેવામાં તેનો ઉપયોગ છે.] દ્વારા લેવું:-

ૐ આપઃ પુનન્તુ પૃથિવીં પૃથિવી પૂતા પુનાતુ મામ્ । પુનન્તુ
બ્રહ્મણસ્પતિર્બ્રહ્મ પૂતા પુનાતુ મામ્ ॥ યદુચ્છિષ્ટમભોજ્યં ચ યદ્વા
દુશ્ચરિતં મમ । સર્વં પુનન્તુ મામાપોઽસતાં ચ પ્રતિગ્રહં સ્વાહા ॥^{૨૨}

ગાયત્રીમંત્રવડે સૂર્યને એક અર્ધ્ય ઉચ્ચે બિછાળીને આપવો. ગા-
યત્રીમંત્રનો જપ હૃદયઆગળ હાથ રાખી તેપર વસ્ત્ર ઢાંકીને કરવો.
સમાપ્તિમાં અનેન માધ્યાહ્નસંધ્યાચ્ચયેન ઇત્યાદિ કહેવું.
બાકીનું બીજું બધું પ્રાતઃસંધ્યાપ્રમાણે કરવું.

॥ इति माध्याह्नसंध्या ॥

મધ્યાહ્નકાલે યા સંધ્યા, શ્વેતાંગી શ્વેતવાસસા ।

વૃષસ્કંધસમારૂઢા, તથા ચ રુદ્રદેવતા ॥ ૧ ॥

યુવા યજુર્વેદમુચ્છી, રુદ્રેણ સહ આવહ ।

આયાહિ ષરદે દેવિ, જ્યક્ષરે રુદ્રવાદિનિ ॥

સાવિત્રિ છંદસાં માતા રુદ્રયોનિ નમોઽસ્તુ તે ॥ ૨ ॥

૨૨ શબ્દાર્થ:-પાણી પૃથ્વીને (સ્થૂલશરીરને) પવિત્ર કરે. પવિત્ર થયેલી પૃથ્વી (સ્થૂલશરીર) અને (સોત્રજ્ઞને) પવિત્ર કરે. [વળી તે પાણી] આચાર્યને પવિત્ર કરે, પવિત્ર થયેલા વેદ અને પવિત્ર કરે. જે એકું અને નિંદિત લોનન [કર્યું હોય] તથા [જે] અપ્રતિગ્રહનો પ્રતિગ્રહ [મેં કરેલો હોય] અથવા મારામાં જે દુરાચરણ [હોય તે] સર્વથી જલ અને પવિત્ર કરે. [આ આચમનવડે સર્વ પાપો] સારી રીતે હોમેલ થાઓ.

॥ અથ સાયંસંધ્યા ॥

સાયંસંધ્યામાં જે વિશેષ કિંવા જિનપણું છે તે દર્શાવવામાં આવે છે.
સંકલ્પમાં સાયંસંધ્યોપાસનમહં કરિણો એમ કહેવું.^{૨૩}
મંત્રાચમન નીચેના મંત્ર બોલીને લેવું:—

ૐ અગ્નિશ્ચ મા મન્યુશ્ચ મન્યુપતયશ્ચ મન્યુકૃતેભ્યઃ પાપે-
ભ્યો રક્ષંતામ્, યદહ્યા પાપમકાર્ષમ્, મનસા વાચા હસ્તાભ્યામ્,
પદ્ભ્યામુદરેણ શિશ્ના, અહસ્તદબલુંપતુ, યત્કિંચ દુરિતં મયિ,
ઇદમહં મામમૃતયોનો, સત્યે જ્યોતિષિ જુહોમિ સ્વાહા ॥^{૨૪}

૨૩ ગાયત્રીનું આવાહન કરવું હોય તો તે નીચેના મંત્રો-
વડે કરવું:—

અપરાણ્હે તુ યા સંધ્યા, કૃષ્ણાંગી કૃષ્ણવાસસા ।

ગરુડસ્કંધસમારુઢા, તથા ચ વિષ્ણુદૈવતા ॥ ૧ ॥

વૃદ્ધા સામવેદમુખી, વિષ્ણુના સહ આવહ ।

આયાહિ વરદે દેવિ, ડ્યક્ષરે વિષ્ણુવાદિનિ ॥

સરસ્વતિ હંદસાં માતર, વિષ્ણુયોનિ નમોઽસ્તુ તે ॥ ૨ ॥

૨૪ શબ્દાર્થ:—અગ્નિ તથા યજ્ઞ અને યજ્ઞપતિઓ (ઇદ્રાદિ
દેવો) અસાંગયજ્ઞકૃત પાપોથી મારી રક્ષા કરે. મનથી, વાણીથી, હાથ-
થી, પગથી, પેટથી, [ને] લિંગથી દિવસે [મેં] જે પાપ કર્યું હોય તે.
[પાપ] દિવસ દૂર કરે. [તથા] મારામાં જે કાંઈ પાપ [હોય]
આ[પાપ]ને [તથા] લિંગશરીરને મરણરહિત જગત્કારણ સત્યરૂપ
સ્વયં પ્રકાશમાં હું હોયું છું. [તે] સારી રીતે હોમેલ થાઓ.

એ મંત્રના નારાયણ ઋષિ, અગ્નિ દેવતા, ને પ્રકૃતિ હંદ છે, ને આયમન લેવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

ગાયત્રીજપ એસીને નાસિકાગ્રપાસે હાથ રાખી તેપર વસ્ત્ર ઢાંકીને કરવો.

સાયંસંધ્યા પશ્ચિમાભિમુખે કરવી, ને ગાયત્રીજપ પણ તેજ દિશાબળી મુખ રાખી એસીને કરવો.

સમાપ્તિમાં અનેન સાયંસંધ્યાચ્ચેન ઇત્યાદિ કહેવું.

બાકીનો ભાગ પ્રાતઃસંધ્યાપ્રમાણે કરવો.

॥ ઇતિ સાયંસંધ્યા ॥

॥ ઇતિ સંધ્યાપ્રયોગઃ ॥

—o—

॥ સૂતકમાં સંધ્યા કરવાનો વિધિ ॥

પ્રાણાયામ મંત્રરહિત કરવા. આયમન મંત્રરહિત લેવું. ૐ આપો હિ છા ઇત્યાદિ મંત્રો મનમાં બળીને માર્જન કરવું. ગાયત્રીમંત્ર સારી રીતે બોલીને તેવડે શ્રીસૂર્યને અર્ધ્યપ્રદાન કરવું. ૐ સૂર્યઋચં એ મંત્રથી આયમન ન કરવું, તેમ ઉપસ્થાન પણ ન કરવું. દશ ગાયત્રી મંત્રનો માનસ જપ કરવો.

—(o)—

॥ અથ વ્રહ્મયજ્ઞવિધિ ॥

પ્રાતઃકાલની કિંવા મધ્યાહ્નકાલની સંધ્યા કર્યાપછી અથવા વૈશ્વદેવમાં કહેલે સ્થલે નિત્યપ્રતિ એક વારજ બ્રહ્મયજ્ઞ કરવો. દર્શાસનપર પૂર્વાભિમુખે એસી આયમનપ્રાણાયામ કરી નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો:—

અત્રાઘ મહામાંગલ્યપ્રદે અમુકમાસે અમુકપક્ષે અમુકતિ-
થૌ અમુકવાસરે ૐ તત્સત્પરમેશ્વરપ્રીત્યર્થં યથાશક્તિં બ્રહ્મયજ્ઞ-
મહં કરિષ્યે ॥

પછી પ્રણવ અને વ્યાહતિસહિત ગાયત્રીનો એક વાર પાઠ કરી
પશ્ચાત્ નીચેના મંત્રો બ્રહ્મવાઃ—

ૐ અગ્ન આયાહિ વીતયે ઘૃણાનો હવ્યદાતયે । નિ-
હોતા સત્તિર્ વર્હિષિ ॥

ૐ સ્વસ્તિ ન ઇન્દ્રો વૃદ્ધશ્રવાઃ સ્વસ્તિ નઃ પૂષા વિશ્વ-
વેદાઃ । સ્વસ્તિ નસ્તાક્ષર્યો અરિષ્ટનેભિઃ સ્વસ્તિ નો બૃહસ્પતિ-
ર્દધાતુ ॥ ૐ ॥

પછી નીચે પ્રમાણે બોલી બ્રહ્મયજ્ઞની સમાપ્તિ કરવી:—

અનેન બ્રહ્મયજ્ઞાણ્યેન કર્મણા ભગવાન્ શ્રીપરમેશ્વરઃ પ્રી-
યતાં ન મમ ॥

॥ ઇતિ બ્રહ્મયજ્ઞવિધિ ॥

—(૦)—

॥ અથ તર્પણપ્રયોગ ॥

તર્પણ પ્રાતઃકાલની સંધ્યા કર્યાપછી અંથયા બ્રહ્મયજ્ઞ કર્યાપછી
માત્ર એક વારજ કરવું.

દર્બાસનપર પૂર્વાભિમુખે બેસી, આચમનપ્રાણાયામ કરી, પછી
નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો:—

અત્રાચ મહામાંગલ્યપ્રદે અમુકમાસે અમુકપક્ષે અમુક-
તિથૌ અમુકવાસરે ૐ તત્સત્પરમેશ્વરપ્રીત્યર્થે દેવઋષિમનુષ્ય-
પિતૃતર્પણમહં કરિષ્યે ॥

પછી નીચેના મંત્રો ભણી દેવ, ઋષિ, તથા પિતૃઓને ઉદ્દેશે
તલસહિત જલનો વા એકલા જલનો એક અંજલિ દેવો:—

ૐ આબ્રહ્મસ્તંવપર્યંતં દેવર્ષિપિતૃમાનવાઃ । તૃપ્યંતુ પિતરઃ
સર્વે માતૃમાતામહાદયઃ॥ અતીતકુલકોટીનાં સમુદ્વીપનિવાસિ-
નામ્ । આબ્રહ્મભુવનાલ્લોકાદિદમસ્તુ તિલોદકમ્ ॥

એ અંજલિ દેવતીર્થથી એટલે આંગળીઓના અગ્રાથી આપવો,
ને અંજલિમાંનું જલ પવિત્ર ભૂમિપર વા તરભાણામાં નાંખવું.

પછી નીચે પ્રમાણે અર્પણનું ઉચ્ચારણ કરી તર્પણની સમાપ્તિ
કરવી:—

અનેન યથાશક્તિ દેવઋષિમનુષ્યપિતૃતર્પણારુચ્યેન કર્મણા
પિતૃરૂપી જનાર્દનવાસુદેવઃ પ્રીયતાં ન મમ ॥

॥ ઇતિ તર્પણપ્રયોગ ॥

॥ અથ શિવપૂજનવિધિ ॥

ભરમનાં ત્રિપુંડ્ર અને સ્ત્રાંક્ષિ ધારણ કરી, આચમનપ્રાણાયામ
કરી, ૐ શ્રીમન્ મહાગણાધિપતયે નમઃ ॥ એમ બોલી, પછી
નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો:—

અત્રાચ મહામાંગલ્યપ્રદે અમુકમાસે અમુકપક્ષે અમુક-

**તિથૌ અમુકવાસરે શ્રીસદાશિવપ્રીત્યર્થે અમુકશિવપૂજનમહં
કરિષ્યે ॥**

પછી પવિત્ર જલથી ભરેલા પૂજના કલશની પૂજા કરી શ્રી-
શંકરનું ધ્યાન કરવું, ને તે જલમાંથી થોડા જલવડે પૂજના સર્વ
દ્રવ્યને તથા સ્વશરીરને ઓં આપો હિ છાં ઓ મંત્રથી પૂજા કરતા
પહેલાં પ્રોક્ષણ કરવું.

પછી નીચે પ્રમાણે પૂજા આરંભવી:—

**ઐં નમઃ શિવાય સ્નાનં સમર્પયામિ ॥ ઐં નમઃ શિવાય
ગંધં સમર્પયામિ ॥ ઐં નમઃ શિવાય પુષ્પાણિ સમર્પયામિ ॥
ઐં નમઃ શિવાય ઘૂપં સમર્પયામિ ॥ ઐં નમઃ શિવાય દીપં
સમર્પયામિ ॥ ઐં નમઃ શિવાય નૈવેદ્યં સમર્પયામિ ॥**

ઉપરના મંત્રોવડે તે તે ઉપચારો અર્પણ કરી પછી તેજ મં-
ત્રથી પ્રદક્ષિણા તથા નમસ્કાર કરવાં. પછી પંચાક્ષરમંત્રનો દશવાર
કિંવા એક સો આઠ વાર જપ કરી પછી પ્રાર્થના કરવી, ને અંતે
નીચે પ્રમાણે બોલી તે પૂજા સમાપ્ત કરવી:—

અનેન પૂજનેન શ્રીસાંબસદાશિવઃ પ્રીયતાં ન મમ ॥

॥ ઇતિ શિવપૂજનવિધિ ॥

॥ અથ વૈશ્વદેવપ્રયોગ ॥

પવિત્ર ભૂમિપર સંમુખ કુંડ રાખી, તેમાં જે અગ્નિપર પાક
કર્યો હોય તે અગ્નિને સ્થાપન કરી, તથા તેની પાસે ઘીવાળો ભાત
તાંબાના પાત્રમાં રાખી, પૂર્વાભિમુખે બેસી, આત્મમનપ્રાણાયામ કરી,
નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો:—

**અન્નાદ્ય મહામાંગલ્યપ્રદે અમુકમાસે અમુકપક્ષે અમુકતિથૌ
અમુકવાસરે શ્રીપરમેશ્વરપ્રીત્યર્થે વૈશ્વદેવાલ્યકર્માહં કરિષ્યે ॥**

પછી કુંડમાંના અગ્નિને વાંસની ભુંગળીથી ટુંકી પ્રજ્વલિત કરી, અગ્નિનું ધ્યાન તથા આવાહન કરી, તે અગ્નિનું ચંદનાદિવડે પૂજન કરવું. પછી ઐં અગ્નયે નમો નમઃ ॥ એમ બોલી જમણા હાથમાં જલ લઈ કુંડની આસપાસ ઇશાનકોણથી ઇશાનકોણપર્યંત જલધારા કરવી. પછી લાવી રાખેલા ભાતનું ગાયત્રીમંત્રવડે પ્રોક્ષણ કરી, તેવડે કુંડમાંના પ્રદીપ્ત અગ્નિમાં દેવતીર્થથી નીચેના મંત્રોવડે આહુતિઓ દેવીઃ—

ૐ ભૂઃ સ્વાહા । ઇદમગ્નયે ન મમ ॥ ૐ ભુવઃ સ્વા-
હા । ઇદં વાયવે ન મમ ॥ ૐ સ્વઃ સ્વાહા । ઇદં સૂર્યાય
ન મમ ॥ ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ સ્વાહા । ઇદં પ્રજાપતયે ન મમ ॥
ૐ અગ્નયે સ્વિષ્ટકૃતે સ્વાહા । ઇદમગ્નયે સ્વિષ્ટકૃતે ન મમ
॥ ઇતિ દેવયજ્ઞ ॥

પછી તે અગ્નિના પશ્ચિમભાગમાં ભૂમિપર જલથી એક વેંતનું મંડલ કરી, તેપર પૂર્વાગ્ર ત્રણ દર્ભ પાથરી, તેપર નીચે પ્રમાણે બ-
લિહરણુ*કરવું:—

* બલિહરણુપટ્ટ આ પ્રમાણે થાય છે:—

પૂર્વ.

ઉત્તર.

૦	૪	૪	૦
	૪	૪	૦
	૩	૪	૦
	૦	૪	૦
	૨	૪	૦
૦	૦	૪	૦
૬	૬	૪	૦
	૧	૪	૦

દક્ષિણ.

પશ્ચિમ.

મધ્યમાં:—ૐ વિશ્વેભ્યો દેવેભ્યો નમઃ । इदं वि० दे०
न मम ॥१॥ ॐ सर्वेभ्यो भूतेभ्यो नमः । इदं स० भू० न मम
॥२॥ ॐ भूतानां पतये नमः । इदं भू० प० न मम ॥३॥ ॐ
मृत्योक्तदेवताभ्यो नमः । इदं मृ० न मम ॥४॥ इति भूतयज्ञः॥

પછી ડાબો પગ વાળી દક્ષિણુલણી મુખ રાખી અપસવ્ય થઇ
પિતૃતીર્થથી એટલે જમણા હાથના અંગૂઠા ને તળંનીના મધ્યભાગથી
અવશિષ્ટ અન્નનો પિતૃગણ દક્ષિણુલણી નીચેના મંત્રવડે મૂકવો:—

ॐ अस्मत् पितृभ्यः स्वधा । इदं अस्मत् पितृभ्यो न मम
॥ ५ ॥ इति पितृयज्ञ ॥

પછી જનોઘને સવ્ય કરી બ્રહ્મયજ્ઞ ન કર્યો હોય તો કરી ઘરમાં
દેવપૂજા હોય તો મંત્રપુષ્પપૂર્વક ઘૃતપકનાનાદિ નૈવેદ્ય સમર્પણ કરવું.
પશ્ચાત્ જનોઘને કંઠમાં કરી મનુષ્યતીર્થથી ટચતી આંગળીના મૂળ-
આગળથી ઉત્તરલણી નીચેના મંત્ર બોલી એક આસજેટલું અન્ન મૂકવું:—

ॐ इदमन्नं सनकादिमनुष्येभ्यो हन्त । इदं सनकादिमनुष्ये-
भ्यो न मम ॥६॥ इति मनुष्ययज्ञ ॥

પછી ગાયને માટે તથા શ્વાનને માટે થોડું થોડું અન્ન કાઢી
રાખવું. પશ્ચાત્ કુંડમાંથી વિભૂતિ લઇ તે લલાટ, કંઠ, બે બાહુમૂળ,
ને હૃદય એ સ્થાને ધારણ કરી નીચેના મંત્રથી અગ્નિનું વિસર્જન કરવું:—

गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थाने परमेश्वर ।

यत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र गच्छ हुताशन ॥

પછી નીચે પ્રમાણે બોલી તે કર્મ શ્રીપરમેશ્વરને અર્પણ કરવું:-
अनेन वैश्वदेवाख्येन कर्मणा श्रीपरमेश्वरः प्रीयतां न मम ॥

પછી અતિથિ આવેલો હોય તો તેને ભોજન કરાવી પશ્ચાત્તઃ
 મૃહસ્થે કુંડુંમસહિત ભોજન કરવું.

સ્મૃત્વના:—પિતા વૈશ્વદેવ કરતા હોય તો પિતાથી અવિભક્ત
 પુત્રે આંમાંતરમાં પોતે રહેતો હોય તોપણ પૃથક્ વૈશ્વદેવ કરવો નહિ,
 માત્ર વ્યાહતિથી ત્રણ આહુતિ અગ્નિને આપવી, ને ગૌઆસ તથા
 શ્વાનભાગ કાઢવો.

પિતા વૈશ્વદેવ ન કરતા હોય તો પિતાના પ્રતિનિધિરૂપે પુત્રે
 સમગ્ર વૈશ્વદેવ કરવો.

॥ इति वैश्वदेवप्रयोग ॥

॥ भोजनविधि ॥

જલપાત્ર સાથે રાખી પવિત્ર સ્થલે પૂર્વઆદિ દિશાભણી મુખ
 રાખીને બેસી, જલનું મંડલ કરી, તેપર ભોજનપાત્ર મૂકવું. તેમાં
 રાંધેલું અન્ન પીરસાઈ રહ્યાપછી હાથમાં જલ લઈ ગાયત્રીમંત્રવડે પ્રો-
 ક્ષણ કરી તે પાત્રમાં પીરસેલા અન્નને પવિત્ર કરવું. પછી દિવસે
 सत्यं त्वर्तेन अभिषिञ्चामि એ મંત્રવડે તથા રાત્રિએ ऋतं त्वा
 सत्येन अभिषिञ्चामि એ મંત્રવડે પાત્રની આસપાસ પ્રદક્ષિણાની રીતે
 જલધારા કરવી. પછી તે ધારાના જમણા ભાગમાં જમણીભણીથી
 ડાબીભણી જાય એમ ભાતના ત્રણ બક્ષિ મૂકવા, તે આ પ્રમાણે:-૧
 લો. ॐ भूपतये नमः॥ ૨ જો. ॐ भुवनपतये नमः॥ ૩ જો. ॐ भूता-

નાં પતયે નમઃ ॥ પછી ઐં અમૃતોપસ્તરણમસિ સ્વાહા એ મંત્ર બોલી આચમન લેવું. પછી ડાબા હાથની મધ્યમા, (વચલી,) અનામિકા, અને અંગૂઠાવડે બોજનપાત્રને સ્પર્શ કરીને તથા મૌન ધારણ કરીને ઐં પ્રાણાય સ્વાહા, ઐં વ્યાનાય સ્વાહા, ઐં અપાનાય સ્વાહા, ઐં સમાનાય સ્વાહા, ઐં ઉદાનાય સ્વાહા એવા પાંચ મંત્રોવડે, પ્રત્યેક મંત્રે એક એક એમ પાંચ આહુતિ ધી અથવા દૂધવાળા ભાતની પ્રાણુને આપવી. પછી પાત્રપરથી ડાબો હાથ ઊપાડી લઘ, ધોષ, તે હાથની અનામિકાવડે પવિત્ર જલનો સ્પર્શ બન્ને નેત્રને કરવો, ને ચારપછી રુચિપ્રમાણે જમવું. પાત્રનો સ્પર્શ તથા મૌન એ પ્રાણુહુતિપર્યંત આવશ્યક છે; પછી રાખવાં કે ન રાખવાં તે સ્વેચ્છાપર છે. જમી રહ્યાપછી ઉચ્છિષ્ટ અન્નની પાત્રની ડાબી બાજુએ ચિત્રાહુતિ મૂકી પશ્ચાત્ જમણા હાથમાં પાણી લઈ ઐં અમૃતાપિધાનમસિ સ્વાહા એ મંત્રવડે અર્ધું પાણી પી જઈ અર્ધું જે ઠેકાણે ચિત્રાહુતિ મૂકેલ છે, તે ઠેકાણે પિતૃતીર્થની રીતે એટલે જમણા હાથના અંગૂઠા તથા તર્જનીના મધ્યભાગવડે રેડવું. પછી હાથ તથા મુખ ધોઈ સોળ કોગળા કરી બે આચમન લેવાં.

બંને પ્રકારના આશૌચમાં જમવાસમયનું બલિદાન, પાંચ પ્રાણુહુતિ, ને ડાબે હાથે પાત્રનો સ્પર્શ ઇત્યાદિ કલ્યાપ્રમાણે કરવાં, તેમનો ત્યાગ ન કરવો.

॥ અથ યજ્ઞોપવીતધારણપ્રયોગઃ ॥

સૂતકની તથા ગ્રહણની સમાપ્તિએ, ચાર માસે, અથવા આક સ્મિક ત્રુટી જાય ત્યારે, કે એવે બીજે પ્રસંગે, નીચેના વિધિ-પ્રમાણે નવું જનોઈ ધારણ કરવું:-

પ્રથમ યજ્ઞોપવીતનું જલથી પ્રક્ષાલન કરી, પછી આચમન લઈ, એક પ્રાણાયામ કરવો. પછી જમણા હાથની હથેળીમાં વા આચમનીમાં જલ લઈ નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો:—

અત્રાઘ મહામાંગલ્યમ્પદે અમુકમાસે અમુકપક્ષે અમુકતિથૌ અમુકવાસરે મમ શ્રૌતસ્માર્તકર્માનુષ્ઠાનસિદ્ધયર્થં નવીનયજ્ઞોપ-વીતધારણમહં કરિષ્યે ॥

પછી જનોઈ કરસંપુટમાં રાખી તેનું દશ ગાયત્રીમંત્રવડે અભિમંત્રણ કરવું. પછી બંને હાથમાં જનોઈ રાખી, તે ઉંચા કરી, નીચેના મંત્રો બોલી, પછી બંને હાથ નીચા કરી, ડાબા ખભાપર ડાબા હાથદ્વારા તે ધારણ કરવું. ગૃહસ્થ હોય તેણે તેવીજ રીતે બીજું જનોઈ ધારણ કરવું:—

**ૐ । યજ્ઞોપવીતં પરમં પવિત્રં, પ્રજાપતેર્યત્સહજં પુરસ્તાત્ ।
આયુષ્યમદ્યં પ્રતિમુજ્જ શુભ્રં, યજ્ઞોપવીતં બલમસ્તુ તેજઃ ॥૧॥**

ૐ । યજ્ઞોપવીતમસિ યજ્ઞસ્ય ત્વા યજ્ઞોપવીતેનોપનહ્યામિ ॥

ત્યારપછી આચમન કરી, દશ ગાયત્રીમંત્રનો જપ કરી, પછી જૂનું ઉપવીત ૐ સમુદ્રં ગચ્છ સ્વાહા એ મંત્ર બોલીને કિંવા યતાવદિનપર્યન્તં બ્રહ્મ ત્વં ધારિતં મયા । જીર્ણત્વાત્સ્વત્પરિત્યાગો ગચ્છ સૂત્ર યથાસુખમ્ ॥ એ મંત્રનું ઉચ્ચારણ કરીને ઠાઠી નાંખવું, ને કરેલો જપ શ્રીસૂર્યભગવાનને નીચે પ્રમાણે બોલી અર્પણ કરવો:—

અનેન નવયજ્ઞોપવીતધારણાર્થે કૃતેન યથાશક્તિ ગાયત્રી-જપકર્મણા શ્રીસવિતાદેવતા પ્રીયતાં ન મમ ॥

॥ इति यज्ञोपवीतधारणप्रयोगः ॥

ૐ

॥ ૐ શ્રીસદ્ગુરુપરમાત્મને નમઃ ॥

॥ અથ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિસ્તોત્રમ્ ॥

વિશ્વં દર્પણદૃશ્યમાનનગરીતુલ્યં નિજાંતર્ગતં,
પશ્યન્નાત્મનિ માયયા વહિરિવોદ્ભૂતં યથા નિદ્રયા ।

યઃ સાક્ષાત્કુરુતે પ્રબોધસમયે સ્વાત્માનમેવાદ્વયં,
તસ્મૈ શ્રીગુરુમૂર્તયે નમઃ ૨ ॥

અર્થઃ—દર્પણમાં દેખાતી નગરીની પેઠે નિજાંતર્ગત વિશ્વને જેમ નિદ્રાએ કરીને બહારના જેવું દેખીએ છીએ, તેમ આત્મામાં રહેલા જગતને માયાએ કરી બહાર ઉદ્ભૂતની પેઠે દેખતાં છતાં જે પ્રબોધના સમયમાં અદ્વયરૂપ સ્વાત્માનેજ અપરોક્ષ કરે છે, તે શ્રીગુરુની મૂર્તિરૂપ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિને આ નમસ્કાર હો. ૧.

बीजस्यांतरिवांकुरो जगदिदं प्राङ्निर्विकल्पं पुनर्,
मायाकल्पितदेशकालकलनावैचित्र्यचित्रीकृतम् ।

मायावीव विजृम्भयत्यपि महायोगीव यः स्वेच्छया,
तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नमः २ ॥

અર્થઃ—બીજની અંતર અંકુરની પેઠે આ જગત પૂર્વે નિર્વિકલ્પ હતું. પછી માયાપડે કલ્પિત દેશકાલની કલ્પનાથી વિચિત્રતાએ કરી ચિત્રની પેઠે કર્યું છે. જે માયાવીની પેઠે અને મહાયોગીની પેઠે સ્વેચ્છાએ કરી વિલાસને કરે છે, તે શ્રીગુરુમૂર્તિરૂપ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિને આ નમસ્કાર હો. ૨.

યસ્યૈવ સ્ફુરણં સદાત્મકમસત્ત્વકલ્પાર્થગં ભાસતે,
 સાક્ષાત્તત્ત્વમસીતિ વેદવચસા યો બોધયત્યાશ્રિતાન્ ।
 યત્સાક્ષાત્કરણાદ્રવેન્ન પુનરાવૃત્તિર્ભવાંભોનિઘૌ,
 તસ્મૈ શ્રીગુરુમૂર્તયે નમઃ દં શ્રીદક્ષિણામૂર્તયે ॥ ૩ ॥

અર્થ:—જેનું સ્ફુરણ સદૃશ છતાં અસતતા જેવા પદાર્થોમાં
 અનુસ્યૂત ભાસે છે, અને જે “તત્ત્વમસિ” આ વેદના વચનપડે શરણાગ
 તોને સાક્ષાત્ બોધ કરે છે, વળી જેના સાક્ષાત્કારથી સંસારસાગરમાં પુન-
 નન્મ થાય નહિ, તે શ્રીગુરુમૂર્તિશ્ચ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિને આ નમસ્કાર હો. ૩.

નાનાછિદ્રઘટોદરસ્થિતમહાદીપપ્રભાભાસ્વરં,
 જ્ઞાનં યસ્ય તુ ચક્ષુરાદિકરણદ્વારા બહિઃ સ્પંદતે ।
 જાનામીતિ તમેવ ભાંતમનુભાત્યેતત્સમસ્તં જગત્,
 તસ્મૈ શ્રીગુરુમૂર્તયે નમઃ દં શ્રીદક્ષિણામૂર્તયે ॥ ૪ ॥

અર્થ:—ઘણા છિદ્રવાળા ઘડના ઉદરમાં રહેલા મોટા દીવાના પ્ર-
 કાશના જેવું પ્રકાશવાળું જેનું જ્ઞાન ચક્ષુરાદિ કરણદ્વારા બહાર સ્ફુરે છે;
 “હું જાણું છું” એવી રીતે તેનાજ ભાસમાન થયે આ સમસ્ત જગત્
 પછી ભાસે છે, તે શ્રીગુરુમૂર્તિશ્ચ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિને આ નમસ્કાર હો. ૪.

દેહં પ્રાણમર્પીદ્રિયાણ્યપિ ચલાં બુદ્ધિં ચ શૂન્યં વિદુઃ,
 “સ્ત્રીબાલાંધજડોપમાસ્ત્વહમિતિ ભ્રાંતા ભૃશં વાદિનઃ ।
 માયાશક્તિવિલાસકલ્પિતમહાન્યામોહસંહારિણે,
 તસ્મૈ શ્રીગુરુમૂર્તયે નમઃ દં શ્રીદક્ષિણામૂર્તયે ॥ ૫ ॥

અર્થ:—શ્રી, બાલક, અંધ, અને જડની ઉપમાવાળા ધણા ભ્રાંત વાદિપુરુષો તો દેહને, પ્રાણને, ઇન્દ્રિયોને, ચંચલ બુદ્ધિને, અને ચંચળને “હું છું” એમ જાણે છે. તે માયાશક્તિના કાર્યરૂપ કલ્પિત મહાબ્યાભોહનો સંહાર કરનારા શ્રીગુરુમૂર્તિરૂપ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિને આ નમસ્કાર હો. ૫.

રાઘવસ્તદિવાકરેંદુસદૃશો માયાસમાચ્છાદનાત,
સન્માત્રઃ કરણોપસંહરણતો યોઽમૂત્સુષુપ્તઃ પુમાન્ ।
પ્રાગસ્વાપ્તમિતિ પ્રબોધસમયે યઃ પ્રત્યભિજ્ઞાયતે,
તસ્મૈ શ્રીગુરુમૂર્તયે નમઃ્દં શ્રીદક્ષિણામૂર્તયે ॥ ૬ ॥

અર્થ:—માયાવડે સમ્યગ્રીતે આચ્છાદિત થવાથી રાઘવડે ઘેરાયેલા સૂર્ય અને ચંદ્રની પેઠે સન્માત્રરૂપ જે પુરુષ કરણોના વિલયથી સુષુપ્ત થયો હતો, અને જે જાગૃતના સમયમાં “હું પૂર્વે સૂતો હતો ” એમ પ્રત્યભિજ્ઞાનનો વિષય કરાય છે, તે શ્રીગુરુમૂર્તિરૂપ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિને આ નમસ્કાર હો. ૬.

બાલ્યાદિષ્વપિ જાગ્રદાદિષુ તથા સર્વાસ્ત્રવસ્થાસ્વપિ,
વ્યાવૃત્તાસ્વનુવર્તમાનમહમિત્યંતઃ સ્ફુરંતં સદા ।
સ્વાત્માનં પ્રકટીકરોતિ ભજતાં યો ભદ્રયા મુદ્રયા,
તસ્મૈ શ્રીગુરુમૂર્તયે નમઃ્દં શ્રીદક્ષિણામૂર્તયે ॥ ૭ ॥

અર્થ:—બાલ્યાદિકવિષે તેમ જાગ્રદાદિક પરસ્પરભિન્ન સર્વ અવસ્થાવિષે અનુવર્તમાન, અને “હું છું” એમ અંતર સદા સ્ફુરવાવાળા સ્વાત્માને જે ભજન કરવાવાળાની મધ્યે ભદ્રામુદ્રાવડે પ્રકટ કરે છે, તે શ્રીગુરુમૂર્તિરૂપ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિને આ નમસ્કાર હો. ૭.

વિશ્વં પશ્યતિ કાર્યકારણતયા સ્વસ્વામિસંબંધતઃ,
 શિષ્યાચાર્યતયા તથૈવ પિતૃપુત્રાદ્યાત્મના ભેદતઃ ।
 સ્વમે જાગ્રતિ વા ય एष પુરુષો માયાપરિભ્રામિતસ્,
 તસ્મૈ શ્રીગુરુમૂર્તયે નમ इदं શ્રીદક્ષિણામૂર્તયે ॥૮॥

અર્થઃ—જે આ પુરુષ માયાવડે ચારે ગમથી ભ્રાંતિને પા-
 મેલો સ્વપ્નવિષે અથવા જાગ્રતવિષે કાર્યકારણભાવવડે, સ્વસ્વામિસં-
 બંધવડે, અને શિષ્યઆચાર્યભાવવડે, તેમજ પિતાપુત્રઆદિ સ્વરૂપવડે
 બેદથી વિશ્વને દેખે છે, તે શ્રીગુરુમૂર્તિરૂપ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિને આ
 નમસ્કાર હો. ૮.

ભૂરંભાંસ્યનલોઽનિલોંબરમહર્નાથો હિમાંશુઃ પુમા-
 નિત્યાભાતિ દરાચરાત્મકમિદં યસ્યૈવ મૂર્ત્યૃષ્ટકમ્ ।
 નાન્યત્ કિંચન વિદ્યતે વિમૃશતાં યસ્માત્પરસ્માદ્વિભો-
 સ્તસ્મૈ શ્રીગુરુમૂર્તયે નમ इदં શ્રીદક્ષિણામૂર્તયે ॥ ૯ ॥

અર્થઃ—પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર, અને
 પુરુષ એમ આ ચરાચરસ્વરૂપ જેની મૂર્તિનું અણક જણાય છે, અને
 વિચાર કરવાવાળા પુરુષને જે વિલુરૂપ પરમાત્માથી બીજું કંઈ પણ
 વિદ્યમાન નથી, તે શ્રીગુરુમૂર્તિરૂપ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિને આ નમસ્કાર હો. ૯.

સર્વાત્મત્વમિતિ સ્ફુટીકૃતમિદં યસ્માદ્મુષ્મિંસ્તત્ત્વે,
 તેનાસ્ય શ્રવણાત્તથાર્થમનનાદ્યાનાચ સંકીર્તનાત્ ।
 સર્વાત્મત્વમહાવિભૂતિસહિતં સ્યાદીશ્વરત્વં સ્વતઃ,
 સિદ્ધ્યેત્તત્પુનરણ્યા પરિણતં ચૈશ્વર્યમવ્યાહતમ્ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ:—જેથી આ સ્તોત્રમાં એમ આ સર્વાત્મભાવ સ્પષ્ટ કર્યો છે, તે હેતુથી આના શ્રવણથી તથા અર્થના મનનથી અને ધ્યાનથી તથા સંકીર્તનથી મહાવિભૂતિસહિત સર્વાત્મભાવરૂપ ઈશ્વરભાવ સ્વતઃસિદ્ધ થાય છે. વળી તેનું આઠ પ્રકારથી પરિણામને પામેલ અલંગ ઐશ્વર્ય થાય છે. ૧૦.

ક્ષેપક શ્લોકો.

વટવિટપિસમીપે ભૂમિભાગે નિષણ્ણં,
સકલમુનિજનાનાં જ્ઞાનદાતારમારાવ ।

ત્રિભુવનગુરુમીર્શં દક્ષિણામૂર્તિદેવં,
જનનમરણદુઃખચ્છેદદક્ષં નમામિ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ:—વડના વૃક્ષની સમીપમાં ભૂમિના ભાગપર જોડેલા, સર્વ મુનિજનોની સમીપ જ્ઞાન દેનારા, ત્રણ લોકના ગુરુ, ઈશ્વર, તે જન્મમરણનાં દુઃખોનો નાશ કરવામાં ચતુર શ્રીદક્ષિણામૂર્તિદેવને હું નમસ્કાર કરું છું. ૧૧.

ચિત્રં વટતરોર્મૂલે, વૃદ્ધાઃ શિષ્યા ગુરુર્યુવા ।

ગુરોસ્તુ મૌનં વ્યાખ્યાનં, શિષ્યાસ્તુ ચિંત્તન્નસંશયાઃ ॥૧૨॥

અર્થ:—વડના ઝાડના મૂલમાં વૃદ્ધ શિષ્યો અને યુવાન ગુરુ છે; વળી ગુરુનું મૌન વ્યાખ્યાન છે, અને શિષ્યો સંશયરહિત છે, એ આશ્ચર્ય છે. ૧૨.

ૐ નમઃ પ્રણવાર્થાય, શુદ્ધજ્ઞાનૈકમૂર્તયે ।

નિર્મલાય પ્રશાંતાય, દક્ષિણામૂર્તયે નમઃ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ:—શુદ્ધજ્ઞાનેકમૂર્તિ પ્રણવાર્થને નમસ્કાર હો. નિર્મલ પ્રજ્ઞાંત શ્રીદક્ષિણામૂર્તિને નમસ્કાર હો. ૧૩.

નિધયે સર્વવિદ્યાનાં, મિષજે ભવરોગિણામ્ ।

ગુરવે સર્વલોકાનાં, દક્ષિણામૂર્તયે નમઃ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ:—સર્વ વિદ્યાઓના નિધિ, ભવરોગિઓના વૈદ્ય, તે સર્વ લોકોના ગુરુ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિને નમસ્કાર હો. ૧૪.

મૌનવ્યાખ્યાપ્રકટિતપરબ્રહ્મતત્ત્વં યુવાનં,

વર્ષષ્ટાંતેવસદ્દિપિગણૈરાવૃત્તં બ્રહ્મનિષ્ઠૈઃ ।

આચાર્યેન્દ્રં કરકલિતચિન્મુદ્રમાનંદરૂપં,

સ્વાત્મારામં મુદિતવદનં દક્ષિણામૂર્તેમીદે ॥ ૧૫ ॥

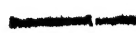
इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमच्छंकराचार्यवि-
रचितं श्रीदक्षिणामूर्तिस्तोत्रम् ॥ ॐ ॥

અર્થ:—મૌનવ્યાખ્યા(ભદ્રામુદ્રા)વડે જેમણે શિષ્યના હૃદયમાં બ્રહ્મતત્ત્વને પ્રકટ કર્યું છે એવા, યુવાવસ્થાન ધારણ કરનારા, સમીપમાં વસતા અતિવૃદ્ધ બ્રહ્મનિષ્ઠ ઋષિઓવડે ઘેરાયલા, હાથવડે કરેલી ભદ્રા-મુદ્રાને ધારણ કરનારા, આનંદરૂપ, સ્વાત્મારામ, પ્રસન્નવદનવાળા, અને આચાર્યોમાં ઈશ્વર એવા શ્રીદક્ષિણામૂર્તિની હું સ્તુતિ કરું છું. ૧૫.

॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

શ્રીઉપનિષદો.

માંડૂક્યની કારિકાસહિત ઇંશાદિ અગીઆર ઉપનિષદો મૂલ તથા તેની ગુજરાતીટીકા અને એક સો ને સાત ઉપનિષદોનો ગુજરાતીમાં સાર છપાયેલ છે. સોનેરી અક્ષરના નામયુક્ત પાકા પુંઠાવાળાનું મૂલ્ય રૂ. ૬-૦-૦ લેવામાં આવેછે. ગ્રાહકોએ આનંદજી વહાલજી વકીલ, પોરબંદર, એ શિરોનામપર લખી પુસ્તક મંગાવવું.

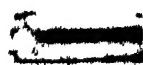

હેનના લખેલા સર્વ ગ્રંથો નીચે સહી કરનાર પાસેથી મળશે:—

પાતંજલયોગદર્શન. બીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૨-૮-૦ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા રહસ્યદીપિકાટીકાસહિત. બીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૨-૮-૦ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા સરલાટીકાસહિત. રૂ. ૦-૭-૬ નાથસ્વરોદય રૂ. ૦-૪-૦ સદુપદેશદિવાકર. રૂ. ૦-૧૨-૦ સુબોધકદ્વપલતા. રૂ. ૦-૧૦-૦ મનુષ્યમિત્ર. રૂ. ૦-૪-૬ સ્વાભાવિકધર્મ રૂ. ૦-૪-૦ ઊલટી વાણીનું સ્પષ્ટીકરણ. રૂ. ૦-૨-૬ પ્રજુવવિસ્તારપદ્. રૂ. ૦-૨-૬ પ્રજુવપદ્. રૂ. ૦-૨-૬ પ્રશ્નોત્તરરૂપે વિવિધ ઉપદેશ. રૂ. ૦-૩-૬ ઉપદેશગ્રંથાવલિ અંક અગીઆરથી પચ્ચીસ રૂ. ૦-૬-૦ પંચદશી ગુજરાતી ટીકા સહિત. રૂ. ૪-૦-૦ સાર્વજનિકશિક્ષાસંગ્રહ રૂ. ૦-૩-૦

આનંદજી વહાલજી વકીલ.

પોરબંદર, કાઠીઆવાડ.

શ્રીઉપદેશગ્રંથાવલિ.

અંક ૧ થી ૧૦ સુધીનું એકું પુસ્તક.

પૂજ્યપાદ શ્રીમન્નથુરામશર્માકૃત શ્રીઉપદેશગ્રંથાવલિનો એક અંક પ્રતિ આષાઢી અંતે કાર્તિકી પૂનમપર પ્રકટકર્તાતરફથી પ્રકરવામાં આવેછે. તેમાં ભિન્ન ભિન્ન ઉત્તમપ્રકારના વિષયોનું સંક્ષિપ્તમાં પ્રતિપાદન કરવામાં આવેછે. તેના અંક ૧ થી ૧૦ સુધી (૧ લક્ષ્યબોધમાળા, ૨ સંખ્યારહસ્ય, ૩ ઉપનયનમીમાંસા, ૪ ૧૨ વિષ્ણુસ્વરૂપ, ૫ માનવકર્તવ્ય, ૬ ગુરુગીતાસાર, ૭ વર્ણુમીમાંસા, આશ્રમમીમાંસા, ૮ વિષયત્યાગનિરૂપણ, ને ૧૦ સંજ્ઞનદુર્જનના સ્વભાવાદિનું નિરૂપણ.) એકું પુસ્તક છપાવવામાં આવ્યું છે. મૂલ્ય ર. ૦-૪-૦ પોસ્ટેજ ર. ૦-૧-૦.

શ્રીકર્તવ્યબોધ.

રચીને પ્રકટકર્તા—પીતાંબર ગોવિંદરામ ભટ્ટ.

આ ગ્રંથમાં ઉત્તરોત્તર પ્રાણિઓની શ્રેષ્ઠતા, તેમની ઉત્તમાધમ સ્થિતિનું કારણ, બંધનગ્રહ પંચવિષયો, આ લોક અને પરલોકના મુખ્યોનું આસારપણું, સત્સંગની શ્રેષ્ઠતા, વાસનાનું કારણ, કામાદિપરિપુષ્ટોનાં લક્ષણ ને તેનાથી થતી હાનિ, પુરુષાર્થનું લક્ષણ અને યોગ્યતા, યોગાભ્યાસમાટે વિકલ્પ અને તત્સંબંધમાં બ્રહ્મસૂત્ર તથા શાશ્વતશીરકભાષ્યમાં માનેલા યોગબંધનની શંકાનું નિરાકરણ, ને યોગની આલ્પતા ઇત્યાદિ ઉત્તમ વિષયોનું ટુંકામાં સારી રીતે વિવેચન કરેલું છે. નિઃશંકાને આ ગ્રંથ પ્રાંચવાવિચારવાયોગ્ય છે.

મૂલ્ય ર. ૦-૮-૦.

પોસ્ટેજ ર. ૦-૧-૦.

ઉપરના બંને ગ્રંથો મળવાનું ટેકાણું:—

આનંદજી વહાલજી રામચંદ્રજી

ગોમંદર, કાઠીઆવાડ.

